

article reveals the possibility of using coupling coefficients in learning the electoral behavior and explaining the benefits of correlation coefficients opposed to statistically descriptive study. In this article author notes, that the correlation coefficients and regression model is a useful tool that the researcher can use to improve the quality of research. However, it helps us to increase the accuracy and quality of the results. The article argues, that correlation coefficients considered expanding tools of analysis, allow to political scientists to solve complex research tasks where descriptive statistics is insufficient.

Key words: *correlation coefficients, statistical methods, electoral behavior, quantitative measurements.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Хижняк І.А., д.політ.н, проф.; Зеленько Г.І., д.політ.н, проф.*

УДК 323.22:352

М.О. Лендьел

СУБСИДАРНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто теоретичні засади поняття субсидіарності у соціальній філософії католицизму, у працях Аристотеля, Альтузіуса та інших мислителів минулого. З'ясовано рамки застосування принципу субсидіарності у європейських країнах, його обґрунтування у політико-правовій практиці Європейського Союзу. Проаналізовано перспективи впровадження субсидіарності в Україні, враховуючи зміст проекту зміни Конституції, розгляд якого розпочався у Верховній Раді у липні 2015 року.

Ключові слова: *субсидіарність, католицизм, загальне благо, Європейський Союз, місцеве самоврядування, децентралізація.*

Упродовж останніх років серед вітчизняних політиків та науковців триває дискусія з приводу принципів та моделей соціального та політичного порядку, який би сприяв утвердженню демократичного ідеалу в Україні, і, водночас, би був органічним для традицій нашого суспільства. Мова йде, насамперед, про пошук компромісного значення між принципами централізації і децентралізації, індивідуальних та колективних інтересів, потреб окремих спільнот та суспільства загалом. Європейський Союз, узагальнивши соціальну практику деяких із своїх держав-членів та інших суспільств, філософські концепції, пропагує принцип субсидіарності як такий, що відповідає усім зазначеним вище вимогам. Вважаємо, що розгляд його концептуального підґрунття та «першої реакції» на нього основних політичних сил в Україні є актуальним вже тому, що створить підстави для оцінки ймовірності його втілення у політичній практиці.

Термін «субсидіарність» у перекладі з латині (subsidium) означає «допомогу із запасних позицій», і має витоки у військовому лексиконі стародавніх римлян. Погодимося з висновком Т. Шахматової, що позитивне сприйняття політичними елітами держав Європейського Союзу принципу субсидіарності не в останню чергу пояснюється його довільним трактуванням, що є притаманним і для авторів, які досліджують пов'язану проблематику: частина з них розуміє субсидіарність як право держави передавати частину повноважень субнаціональним і місцевим властям, інші – як формування компетенції влади різного рівня «знизу вгору» [14, с. 126]. Водночас,

змістовне навантаження цього поняття у сучасній інтерпретації може бути багатоаспектним і означає у відносинах меншої спільноти та більшого співтовариства делегування повноважень; невтручання у внутрішні справи; за необхідності надання допомоги; координація дій малих колективів [10].

Найбільший внесок у дослідження титульної проблематики здійснила Т. Панченко, яка опублікувала комплекс статей і монографію, присвячені теоретичним витокам та практиці застосування принципу субсидіарності в європейських країнах [4-7]. Трагування субсидіарності католицькою церквою, а також вірогідність використання цього концепту у світській практиці здійснили І. Софінська, М. Савіовський, досвід соціально-політичної організації у Швейцарії О. Чернеженко. Правову можливість застосування цих засад у реформуванні місцевого самоврядування розглянули О. Їжак, Т. Шахматова.

Таким чином, беручи до уваги прикладну актуальність і відсутність досліджень з даного питання, визначаємо метою даної статті визначити присутність принципу субсидіарності, у його сучасному розумінні, у програмах парламентських партій України. Конкретними завданнями визначено:

- 1) систематизація різних теоретичних підходів до розуміння змісту субсидіарності;
- 2) ідентифікація суспільств, в якій вищезгаданий принцип, став буденною практикою;
- 3) систематизація концепцій реформування системи влади в Україні, в яких було включено принцип субсидіарності;
- 4) визначення змісту положень, які є дотичними до принципу субсидіарності у проекті змін до Конституції України у частині децентралізації, які у липні 2015 р. стали предметом розгляду у вищому законодавчому органі держави.

Насамперед, під впливом процесів європейської інтеграції, зокрема принципів і норм Європейського Союзу, його багаторівневого, а, отже, субсидіарного, механізму управління, в Україні ствердилося уявлення про субсидіарність як політико-управлінський принцип, відповідно до якого послуги громадянам необхідно надавати на адміністративно-територіальному рівні, який є найближчим до них, що передбачає здійснення децентралізації влади та формування повноважного місцевого самоврядування [1], у більш широкому розумінні – це є спосіб узгодження інтересів у багаторівневих системах управління на кшталт ЄС [6]. Зауважимо, що у Лісабонському Договорі, який набув чинності 1 грудня 2009 року, вперше субсидіарність безпосередньо згадується як принцип, що регулює відносини не лише між державним і наднаціональним рівнями управління, але й – регіональним і місцевим (у Європейській Хартії місцевого самоврядування цей термін не використовується) [3]. Однак, маємо підстави стверджувати, що такий підхід обмежує зміст теорії субсидіарності, погоджуючись, водночас, із тезою Т. Панченко, що субсидіарність є не лише політико-управлінським, але й соціальним, навіть більше, моральним принципом, який стосується будь-яких суспільних відносин [7].

Аристотелівська ієрархія «істота – сім'я – община – поліс» та уявлення Й. Альтузіуса про консоціальну побудову суспільства (сім'я, коледжі, стани, корпорації, міста і провінції, держави), в яких вказується на доповнюваність функцій кожної наступної суспільної ланки, належать до теоретичних витоків концепції субсидіарності як принципу взаємовідносин між територіальними феноменами, взаємовідносини між якими є побудованими знизу. При тім, у Католицькій соціальній доктрині, в якій було вперше офіційно сформульовано визначення субсидіарності, її об'єктами виступали нетериторіальні одиниці: сім'я, професійна група, церква: не можна позбавити людину

того, що вона може реалізувати з власної ініціативи і самостійно, а від малих спільнот не можна перебирати функції на користь більших утворень, якщо перші є здатними їх реалізувати. Задоволення потреб людини є основною метою функціонування будь-яких соціальних утворень, адже її гідність є Божественною, а суспільство може стати суб'єктом надання допомоги індивіду, якщо це не є спроможною забезпечити сім'я, релігійна громада. Таким чином, субсидіарність можна також сприймати як принцип первинності індивіда щодо будь-якої спільноти, в межах яких він реалізовується як особистість (сім'я, територіальна громада, об'єднання, асоціація, нація, громадянське суспільство, підприємство), які є додатковими, не обов'язковими. Кожна людина обирає спільноти та інститути, в яких бере участь, відповідно до обраного переліку цінностей та інтересів. Єдиною метою будь-якого суспільного втручання є надання допомоги, а не підпорядкування індивіда спільноті, нижчої спільноті утворенням вищого порядку. Водночас, І. Софінська пояснює, що вищі спільноти, включно держави, водночас, є зобов'язаними надати допомогу нижчим утвореннями, якщо вони є неспроможними виконати якесь завдання [12]. У сучасну епоху таке етичне розуміння субсидіарності отримує органічний зв'язок із демократією як соціальним феноменом, зокрема з її християнською версією (християнська демократія): адже реалізація цього принципу є можливою лише у середовищі, де є можливою вільна ідентифікація індивідів, автономний пошук громадянами соціальних і політичних спільнот для задоволення своїх інтересів.

Наголосимо також на тезі, засадничій для Т. Панченко, що іншою стороною «медалі» концепції субсидіарності є загальне благо, а тому пошук балансу між індивідуальною свободою та колективними інтересами складає її сутність. Хоча ця авторка також вказує, що для деяких зарубіжних авторів ця залежність не є безсумнівною: оскільки субсидіарність у формулюванні Католицької церкви означає, що вищі органи приймають директиви, а нижчі є вільними у їх трактуванні та дотриманні. Якщо переносити цей принцип у політичну практику, то будь-яке політичне суспільство потрібно сприймати як органічну єдність або ж, іншими словами, співтовариство, яке має у своїй основі спільну мету, до якої прагне [4]. Подібний принцип діє у Європейському Союзі, де керівні інститути приймають теж спрямовуючі для держав документи, а національні власті підлаштовують їх під традиційний правовий формат [6]. Таким чином, субсидіарність у сучасній політичній практиці можна сприймати як організацію відносин між різними рівнями публічної влади та соціальними утвореннями, і як морально-етичний критерій для формування та реалізації політики, метою якого є досягнення загального блага.

Упродовж другої половини ХХ століття якраз під впливом перебудови соціально-політичних стосунків у країнах Європи, були поєднані обидві – територіальна (вертикальна) і позатериторіальна (горизонтальна) концепції субсидіарності, – яка у процесі будівництва Європейських Співтовариств почала сприйматися як принцип соціально-політичної організації, відповідно до якого певні завдання переходять зі сфери відповідальності громадян чи спільнот лише у випадку, коли утворення вищого рівня здатне виконати більш задовільно та ефективніше [7]. Враховуючи складність об'єднання «всеєвропейських» завдань, інтересів національних державностей, субнаціональних та місцевих ланок управління, субсидіарність, тобто визнання взаємодоповнюваності завдань політико-управлінських рівнів, вважається зворотною стороною медалі, де з іншого боку – інтеграція. При тім, потреби громадянина будь-якої європейської держави визнаються пріоритетними і автономними, тим більше, що їх мінімальний набір не може бути територіально обумовлений, що змушує Європейську Спільноту, не зважаючи на складний політичний і бюрократичний

механізми прийняття рішення, визнавати механізми громадянської залученості, тобто громадянського суспільства.

Серед європейських країн найбільш випукло принцип субсидіарності втілений у правовій практиці Швейцарії, де у Федеральній Конституції закріплено, що центральний уряд може реалізовувати лише ті завдання, які не можуть бути ефективно реалізованими на рівні кантонів і громад. При тім, навіть місцеві органи влади є обмеженими у своїх повноваженнях, оскільки пріоритетними є права і свободи індивідів, а також їх інтереси, які вони можуть задовольняти індивідуально або ж у вільних спілках [13]. Без сумніву, така соціально-політична організація вимагає певного типу політичної культури громадян, які відчують себе автономними одиницями, які бажають і відчують спроможність проявляти ініціативу і втілювати її, об'єднуватись у спільноти для задоволення колективного блага, вести діалог з публічною владою. Зауважимо, що у багатьох територіальних громадах функціонують Громадянські Асамблеї, які єдині мають право ухвалювати політичні рішення щодо найбільш важливих питань життєдіяльності. Єдині демократичні цінності та принцип субсидіарності є каркасом, який утримує в єдиній державі різні національні та релігійні громади, що проживають на території сучасної Швейцарії.

Враховуючи теоретичні розробки питання та узагальнення європейської практики, О. Їжак виділяє дві форми вертикальної субсидіарності, які можуть бути застосованими в Україні:

1) інкапсуляція повноважень нижніх ланок управління, зокрема місцевого самоврядування у територіальних громадах, від втручання вищих. Повноваження субнаціональним органам влади, а далі – національним властям, надаються на основі залишкового принципу, тобто ті, які визнані як надмірні для нижчестоящих;

2) децентралізація влади на основі визнання як засадничого критерію ефективності надання послуг: вищим за ієрархією органам влади надаються ті, які не можуть бути реалізовані нижчими, зокрема орієнтуючись на потреби громадян [2].

Водночас, Т. Шахматова зазначає, що оскільки питання місцевого значення апріорі знаходяться у сфері компетенції місцевого значення, то об'єктом застосування принципу субсидіарності мають бути повноваження, які можуть – потенційно – бути сферою впливу і держави і субнаціональних органів управління [14].

При тім, є очевидним, що ефективне застосування вертикальної (територіальної) версії субсидіарності не є можливим без набуття соціально-політичної суб'єктності громадянами, застосування механізмів їх залученості до суспільного життя локальних спільнот, політики. Адже самоврядування передбачає у європейських політичних реаліях, насамперед, самостійне вирішення громадян питань спільного проживання у локальних спільнотах, що означає взаємний пошук інтересів, які можуть бути реалізовані разом, доповнюючи особисту ініціативу кожного. А це вимагає, в першу чергу, європейського типу політико-правової ментальності, зокрема визнання органічної єдності громадянина і суспільства, суспільства і держави, громадянського суспільства і правової держави [11].

Про потребу реформування системи публічної влади України з врахуванням принципу субсидіарності наголошувалося не лише представниками наукового середовища, але й громадськими і політичним діячами, управлінцями вищого рангу, парламентарями, що у концентрованому вигляді знайшло відображення у рекомендаціях відповідних парламентських слухань, проведених ще у грудні 2005 року [9]. При тім, якщо в цих документах наголошується на потребі реформувати систему розподілу влади і повноважень, формування повноважень місцевих органів виконавчої після визначення повноважень на кожному рівні місцевого самоврядування,

забезпечення його фінансової та територіальної основи, то питання про суб'єктність громадянина розглядається лише як побічне.

Упродовж виборів до Верховної Ради України 2012, менше – 2014 року, – враховуючи військово-політичну ситуацію – питання доцільних форм запровадження субсидіарності було включено у програми основних акторів України. При тім, як правило, після входження партій до правлячих коаліцій питання децентралізації, наближення влади до громадян відходило на периферію політичних дискусій. Радикальна зміна влади взимку 2014 року внаслідок Революції Гідності, криза 2014-2015 років, зокрема у зв'язку з питанням реінтеграції Донбасу зробили питання децентралізації влади одним із основних в українському політичному процесі, зокрема враховуючи і фіксацію цього питання у Мінських домовленостях. 16 липня 2014 р. Верховна Рада України схвалила Постанову «Про включення до порядку денного другої сесії Верховної Ради України восьмого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади і про його направлення до Конституційного Суду України» [8]. У випадку позитивного судового висновку та голосування вищим законодавчим органом восени 2015 р. його норми можуть стати складовою «тіла» Основного закону, що змушує вже тепер проаналізувати їх зміст, зокрема щодо відповідності концепції субсидіарності. Зазначимо, що у Статті 143 вперше в українській конституційній практиці використано термін «субсидіарність», зокрема визначено, що за цим принципом у законодавстві повинно відбуватися розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування громад, районів, областей.

Окрім того, також є зафіксовано, що делегування місцевому самоврядуванню функцій держави супроводжується виділенням відповідного фінансування з Державного бюджету України або ж/та передачею об'єктів державної власності, що означає, з теоретичної точки зору, застосування принципу інтеграції управління як суміжного з принципом субсидіарності.

Залученість громадян до управління як складова сучасного розуміння субсидіарності є передбаченою у проекті у Статті 140, де визначено, що «територіальна громада здійснює місцеве самоврядування безпосередньо шляхом місцевих референдумів та в інших формах, визначених законом».

Вказані вище норми, при умові їх запровадження у текст Конституції України стануть основою для внесення змін у законодавство, що регламентує функціонування місцевого самоврядування. У випадку досягнення консенсусу між національними та місцевими елітами щодо перерозподілу повноважень та ресурсів, знаходження формули вирішення донбаської проблеми, подолання корупції в управлінні децентралізація на засадах субсидіарності може стати поштовхом для модернізації і демократизації України.

Список використаної літератури

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017
2. Їжак О. Принцип субсидіарності і межі його застосування в Україні [Електронний ресурс] / О. Їжак. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/185.htm>.
3. Лісабонський договір [Електронний ресурс] / Т. О. Славко. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/261090/>.

4. Панченко Т. Ідея загального блага як ціннісна основа доктрини субсидіарності [Електронний ресурс] / Т. Панченко. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2010/polit/112-SevNTU/112-27.pdf>.

5. Панченко Т. В. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку [Електронний ресурс] : моногр. / Т. В. Панченко. – Режим доступу : http://www-philosophy.univer.kharkov.ua/ua/kafedra/staff_pol/books/panchenko/Panchenko_monograf.pdf.

6. Панченко Т. Субсидіарність і демократія: витоки, суперечності та перспективи взаємодії [Електронний ресурс] / Т. Панченко. – Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2388/2/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A2.%D0%92.pdf>.

7. Панченко Т. Субсидіарність як ієрархія рівнів громадянської залученості [Електронний ресурс] / Т. Панченко // Освіта регіону: Політологія, психологія, комунікації. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/232>

8. Про включення до порядку денного другої сесії Верховної Ради України восьмого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади і про його направлення до Конституційного Суду України [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 16 липня 2015 року № 622-VIII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/622-19#n9>

9. Про Рекомендації парламентських слухань «Децентралізація влади в Україні. Розширення прав місцевого самоврядування» [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 15 грудня 2005 року N 3227-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3227-15>.

10. Савіовський М. Субсидіарність і європейська політико-правова ментальність [Електронний ресурс] / М. Савіовський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2010. - № 4. – С. 45-51. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/VAUMVS/2010_4/saviosk.pdf.

11. Славко Т. О. Перспективи участі неурядового сектора у місцевому розвитку [Електронний ресурс] / Т. О. Славко // Наукові праці [Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П. Могили]. – 2006. – Т. 54, Вип.41. – С. 51-55. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2006_41/41-10.pdf.

12. Софінська І. Д. Місце принципу субсидіарності у соціальній доктрині католицької церкви [Електронний ресурс] / І. Д. Софінська // Держава і право. – 2009. – Вип. 46. – С. 99-106. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dip/2009_46/1-18.pdf.

13. Чернеженко О. М. Особливості організації місцевого управління у Швейцарії в аспекті федералізму [Електронний ресурс] / О. М. Чернеженко // Вісник Академії адвокатури України. - 2011. - Число 1. - С. 71-76. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vaau_2011_1_11.pdf

14. Шахматова Т. Застосування принципів субсидіарності та пропорційності у процесі реформування місцевих органів влади в Україні / Т. Шахматова // Право України. – 2009. – № 10. – С. 125-131.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2015 р.

M. Lendel

SUBSIDIARITY AS THE PRINCIPLE OF SOCIAL AND POLITICAL ORGANIZATION: THEORETICAL GROUNDS AND UKRAINIAN PERSPECTIVES

The article deals with theoretical grounds of the subsidiarity notion in the social philosophy of Catholicism, also in the Aristoteles, Althusius texts, as well as in the works of the other famous philosophers. In the framework of modern political practice the subsidiarity

can be perceived as the organization of relations between different levels of the public authorities and within the social organizations, as well, as the ethical criteria for the formation and realization of the policy aimed for the gaining of the common good.

The framework of the subsidiarity principles implementation in European countries is defined in this research, as well as its substantiation in the political and legal practice of European Union. During the second part of the XXth century both territorial (vertical) and non-territorial (horizontal) concepts of subsidiarity were connected in Europe and, thus, this principle started to be regarded the criteria for the transfer of the public tasks from the citizens or/and communities to the higher levels of public organization only in the case that they are not able to provide some services. It is evident that the effective implementation of the vertical (territorial) version of the subsidiarity depends from the citizen social and political activity, their role in the local community life.

In Ukraine during the parliamentary campaigns of 2012, 2014 the issue of the subsidiarity implementation most appropriate forms was dealt in the programs of the main political actors. During the summer of 2015 Verchovna Rada of Ukraine started the process of the adoption of the Constitution amendments aimed on the decentralization. For the first time the subsidiarity principle – its vertical and horizontal criteria – have a chance to become the part of Ukrainian constitutional framework.

Key words: *subsidiarity, Catholicism, the common good, European Union, the local government, decentralization.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Антонюк О.В., д.політ.н, проф.; Оніщенко І.Г., д.політ.н, проф.*

УДК 327(410:477)"2013/2014"(045)

В.Ф. Лисак, Я.В. Саєнко

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ЩОДО УКРАЇНИ ПІСЛЯ «РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ»

У статті проаналізовано позицію Великобританії щодо України після «Революції гідності». Розглянуто ставлення уряду, ЗМІ та громадськості Британії до української кризи, охарактеризовано участь країни в процесі її регулювання. Значну увагу приділено оцінці Британією Мінських угод від 12 лютого 2015 року та питанню надання Україні зброї. Зроблено висновок, що позиція ЄС і, зокрема, Британії щодо України значною мірою залежить і розглядається переважно крізь призму відносин з Росією.

Ключові слова: *позиція Британії, «Революція гідності», британській уряд, українська влада, британські ЗМІ, Російська Федерація, Мінські угоди.*

«Революція гідності» – суспільно-політичні події та зміни, що відбулися в Україні з 21 листопада 2013 до лютого 2014 року, ставши наслідком відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеграцію й привели до повалення режиму президента В. Януковича. «Євромайдан» та «Революція Гідності» передували й заклали основу низки подальших подій в Україні – зміни влади, анексії Криму Російською Федерацією, підписання Угоди про Асоціацію з ЄС, війни на Сході України.

США та країни Європи одразу підтримали «Революцію гідності» в Україні, назвавши її проявом становлення в Україні громадянського суспільства та боротьби українців за своє демократичне європейське майбутнє. З самого початку української